

Kraków, dn. 21 grudnia 2021

Dr hab. Dorota Gierszewski

Uniwersytet Jagielloński
Wydział Filozoficzny
Instytut Pedagogiki
Zakład Pedagogiki Społecznej i Andragogiki
Ul. Batorego 12, 31-135 Kraków

Recenzja rozprawy doktorskiej

Autorstwa mgr Pauliny Wąż- Bigos

pt. *„Aktualność personalistycznego ujęcia relacji kobiety i mężczyzny we współczesnym społeczeństwie konsumpcyjnym. Analiza ujęcia Jana Pawła II i Karola Wojtyły”*

napisanej pod kierunkiem naukowym dr hab. Joanny Mysony-Byrskiej, prof. UPJPII.

Znaczenie podjętej tematyki

Bez wątpienia praca mgr Pauliny Wąż- Bigos wpisuje się w obszar filozofii personalistycznej, a dokładniej nurtu personalizmu polskiego, w którym pojęcie osoby staje się kategorią centralną, wyrażającą wyższość wartości osobowych nad wartościami ekonomicznymi. Podmiotowość osoby, została dobrze wyeksplikowana przez Karola Wojtyłę w fundamentalnym dziele *„Osoba i czyn”*, gdzie osoba utożsamiana jest z substancją i równocześnie relacją do innych osób. Pojedynczy byt ludzki może być opisywany wielorako. Doktorantka w swojej rozprawie poddaje analizie funkcjonowanie kobiety i mężczyzny w upowszechniającym się na niezwykle szeroką skalę konsumpcyjnym stylu życia. Zasięg zjawiska konsumpcji uznać można za fenomen współczesnych czasów, wybrany przez Autorkę temat jest zatem aktualny i niezwykle istotny. To pogrążanie się w chaosie niepohamowanej konsumpcji z reguły wywiera negatywny wpływ na współczesnego człowieka i przenika większość obszarów jego życia. Na tym tle ukazana została aktualność personalizmu. Temat dotyczy istotnego problemu funkcjonowania współczesnego człowieka, a rozprawa wnosi nowe elementy do dotychczasowej wiedzy na temat aktualności personalizmu.

Poznanie współczesnych wizji pojmowania człowieka oraz jego postaw wobec wartości uświadamiają istotne zmiany. Niestalność układu pełnionych ról uwarunkowana jest postępowaniem cywilizacyjnym oraz zmieniającymi się warunkami i jakością życia społecznego. Społecznie określone oczekiwania, jakie ma do spełnienia osoba ściśle powiązane są

z pytaniem, kim jest człowiek w relacjach społecznych? W tym kontekście ważne jest przywrócenie jednostkom niezbywalnej godności, uznając, że każdy byt osobowy posiada nienaruszalną wartość. Takie traktowanie człowieka może być zapewnione dzięki stosowaniu personalistycznej normy, o czym taktuje niniejsza dysertacja. Wartość analiz podjętych przez Doktorantkę można rozpoznawać na dwóch płaszczyznach. Pierwszą jest perspektywa diagnostyczna prezentująca zjawisko konsumpcjonizmu i materializmu jako czynników zagrożeń, druga perspektywa to aplikacyjny charakter wniosków, szczególnie uwidocznione na końcu trzeciego rozdziału rozprawy. W wyniku przeglądu literatury poprawnie wyznaczone zostały obszary, które wymagają dalszej eksploracji.

Formalna ocena struktury pracy

Przedłożona do recenzji dysertacja, liczy 290 standardowo zredagowanych stron tekstu i składa się z następujących elementów: strony tytułowej, opisu bibliograficznego, spisu treści, wstępu, trzech rozdziałów głównych (każdy składa się z obszernych pod- i śródrodziałów merytorycznych) oraz zakończenia. Wykaz bibliografii (s. 268-288) to 391 pozycji w tym literatury źródłowej, uzupełniającej, dołączona została także netografia (s. 288-290). W pracy szczegółowo zaprezentowany został materiał źródłowy, w sumie są to 63 dokumenty autorstwa Karola Wojtyły – Jana Pawła II. Autorka sprecyzowała cele badawcze i zrealizowała je. Struktura rozprawy bazuje na trzech rozdziałach merytorycznych.

Układ i struktura pracy są przemyślane i mieszają się w ramach głównego przedmiotu badawczego. Dysertację rozpoczyna wstęp, w którym scharakteryzowane zostały przesłanki i założenia badawcze, przedstawiona została tutaj także struktura rozprawy. Cel pracy został sformułowany przez Autorkę, jako: „*wskazanie aktualności personalistycznego ujęcia relacji kobiety i mężczyzny*”, w innym miejscu napisała ona, że stara się pokazać, iż „*personalizm jest trafnym sposobem rozumienia człowieka, który podkreśla godność osoby ludzkiej i nadal pozostaje aktualny*”. W tak sformułowanym celu, bardzo słusznie zaakcentowano godność jako istotną wartość ontyczną. Nie wyodrębniła jednak celów szczegółowych, co w znacznym stopniu uzasadniałoby przyjętą strukturę pracy. Założony cel udało się zrealizować, czego dowodzą wnioski zawarte w rozprawie.

Rozdział pierwszy prezentuje postacie kobiety i mężczyzny w świecie wzmoczonej konsumpcji, wyjaśnienie tej problematyki związane jest z przeglądem literatury naukowej pod kątem wiedzy dotyczącej podstawowych kategorii pojęciowych oraz ich analiz. Autorka rozważa tu zagadnienie konsumpcji, która jest już nie tylko środkiem do osiągnięcia celu,

ale staje się celem samym w sobie. Ze środka służącego początkowo do zaspakajania potrzeb, odpowiedzialnego za normalne funkcjonowanie organizmu, przerodziła się ona w wartość, która wyznacza cel sytuacji życiowej istoty ludzkiej i uzasadnia jej egzystencję. W związku z powyższym współczesna konsumpcja pełni istotną funkcję, która przejawia się we wpływie na proces kształtowania się wartości jednostki, co Autorka właściwie identyfikuje. W tej części zarysowana została także bezustannie zmieniająca się struktura czasów i uwarunkowań kulturowych, stawiających wobec współczesnych jednostek (indywiduum), nowe postulaty. Wniosek, który można wysnuć z analiz wskazuje, że w dzisiejszym społeczeństwie konsumpcja pełniąc różnorodne funkcje zarówno na poziomie indywiduum, jak i na całego społeczeństwa wpływa na działanie prawie wszystkich sfer życia, stając się siłą sprawczą wielu zjawisk społecznych. Całość podejmowanych rozważań osadzona została na tle naczelnej cechy charakterystycznej dla świata konsumpcji, jaką jest zdaniem Autorki, uprzedmiotowienie. Pokazano na licznych przykładach, jakie mechanizmy są właściwe i obowiązują w świecie konsumpcji. W tej części wartość rozdziału 1 wyraża się w funkcji porządkującej, ale ponadto jest on punktem wyjścia do dalszej części rozważań. Jedyna uwaga krytyczna, jaką podnoszę dotyczy podsumowania rozdziału 1, w tej części Autorka nie uniknęła wielu powtórzeń językowych (s. 101).

W rozdziale drugim zatytułowanym *Kobieta i mężczyzna w personalizmie Karola Wojtyły i Jana Pawła II* przedstawiona została koncepcja osoby w różnych jej wymiarach w personalizmie chrześcijańskim. Doktorantka koncentruje się tu na głównych założeniach personalizmu w ujęciu, które łączy fenomenologiczny opis osoby z jej metafizycznym wyjaśnieniem. To ujęcie, jak celnie zauważa Autorka, jest fundamentalne dla analizowanej problematyki. W moim przekonaniu cenne są rozważania na temat znaczenia normy personalistycznej oraz wskazanie na kwestię wolności osoby ludzkiej. Jak również podkreślenie znaczenia kategorii świadomości w strukturze osoby ludzkiej, bez której nie byłoby możliwe ukonstytuowanie się „ja”. Autorka słusznie konstatuje, że świadomość w filozofii Wojtyły „*jest kluczowym zagadnieniem, które pomaga zrozumieć podmiotowość osoby*” (s. 126). W rozbudowanym podrozdziale poddaje szczegółowej analizie koncepcję świadomości, w odniesieniu do jej dwóch podstawowych funkcji, dokonuje rozróżnia między świadomością a samoświadomością zwracając jednocześnie uwagę na rozumienia emocji. Zaproponowane przez Doktorantkę podejście skoncentrowane na podmiotowości osoby, zostało właściwie opisane, ma ono swe źródło w antropologii Jana Pawła II, która stanowi, iż kobiety i mężczyźni wyrażają się w życiu rozumnym a przede wszystkim wolnym.

Tak pojmowana wolność tłumaczy się wewnętrznym odniesieniem do prawdy i zależnością od niej. Prawda ta wyznacza również granice wolności, która jest właściwa osobie ludzkiej. Rozdział ten uważam za udaną i interesującą część recenzowanej pracy.

W ostatnim, trzecim rozdziale dysertacji pt. *Powołani do życia w rodzinie. Personalistyczne ujęcie* omówione zostały determinanty funkcjonowania rodziny w świecie konsumpcji. Jako ważne postrzegam spojrzenie na kryzys funkcjonowania współczesnej rodziny, odzwierciedlający się z rozbiciu jej niekwestionowanych wzorców. Trudności życia małżeńsko-rodzinnego rozpoznawalne są w analizach badaczy zajmujących się ponowoczesnością. Warto podkreślić, że okres ten charakteryzuje się indywidualizmem, w którym upatrywać można źródła ludzkich problemów. W tym kontekście Autorka słusznie wskazuje na znaczenie rodziny w tworzeniu wspólnoty osób pisząc, iż stanowi ona dobro wspólne ludzkiej społeczności. Ta część jest logicznym następstwem dwóch poprzednich i w sposób komplementarny poświęcona jest analizie rodziny, jako podstawowej wspólnoty i prymarnego środowiska, w którym rodzi się i wychowuje potomstwo. Źródłem analiz uczyniła Autorka nauczanie Jana Pawła II. W tym kontekście warto byłoby rozszerzyć zastosowane źródła i uwzględnić prace, których treści na pewno wpłynęłyby na bardziej precyzyjną redefinicję współczesnej rodziny, chociażby np. J. Brągiel, B. Górnicka (2020), Z. Tyszka (2003), J. Wilk (2016). Ponadto w rozdziale tym adekwatnie zaakcentowana została znacząca rola procesów wychowania i samowychowania człowieka. Co szczególnie istotne, samowychowanie składa się z pewnych etapów i jak zauważyła Autorka na początkowych etapach główną rolę odgrywają rodzice i wychowawcy, którzy przygotowują i wdrażają dzieci do podjęcia w przyszłości aktywności samowychowawczej. Godne podkreślenia jest tutaj to, iż personalistyczne ujęcie traktuje samowychowanie za „rdzeń wychowania”. Biorąc pod uwagę poziom szczegółowości wątków podejmowanych w tym rozdziale, jak również ich zasięg, pozwolę sobie na sformułowanie sugestii, iż interesującym zagadnieniem byłoby tutaj rozwinięcie wątku związanego z samowychowaniem, zgodnie z ideą Jana Pawła II, idącą w kierunku kształtowania dojrzałej osobowości, która wyraża się poprzez odpowiedzialność za siebie, swoje zachowania, jak również pragnienie budowania swojej tożsamości w oparciu o samopoznanie.

Autorka użyła w pracy jako podstawową, metodę analityczno- syntetyczną, w zastosowaniu do badań rzeczywistości występuje ona często jako operacja myślowa, najczęściej w składzie innych metod, choć także jako samodzielna złożona metoda badawcza. Doktorantka, jak napisała we wstępie, wykorzystwała także elementy metody

porównawczej, na ten temat brakuje jednak w pracy bardziej szczegółowych informacji. Skorzystanie z metody analityczno-syntetycznej pozwoliło na potraktowanie rzeczywistości jako zbiorowiska pojedynczych, szczególnych cech i myślowe rozłożenie przedmiotu badań na części oraz na badaniu każdej z nich osobno lub na wykryciu składników tego przedmiotu w celu ich kolejnego odrębnego wszechstronnego zbadania i wychwyceniu ich istoty. Ostatecznie stworzyło to podstawę do uogólnienia i doprowadziło do poznania przedmiotu badań w całości.

Wątki interpretacyjno-analityczne pojawiają się w całej pracy. Dysertacja pod względem redakcyjnym i edytorskim została przygotowana prawidłowo. Drobne uchybienia dotyczą przede wszystkim interpunkcji, jest też kilka błędów edytorskich, występują one jednak rzadko, dlatego nie wydaje się zasadne ich przytaczanie. Nie pojawiają się znaczące błędy stylistyczne. Praca została napisana poprawnym językiem, w komunikatywny sposób. Za mankament pracy uznać można brak wyraźnie zaznaczonego podsumowania w końcowej części rozprawy, co zaś godne uwagi, każdy rozdział poprzedzony został jednak stosownym wstępem.

Mając na uwadze zalety niniejszej rozprawy, chciałabym, gdyż taki jest obowiązek recenzenta, zgłosić w zakresie merytorycznym następujące spostrzeżenia, mogące być przedmiotem dalszej dyskusji: 1) w pracy naukowej ważne jest, aby szeroko korzystać w ujęciu krytycznym z dorobku badawczego poprzedników, w dysertacji odniesienia w tym zakresie, nie są dostatecznie obszerne, w wielu miejscach wyraźnie brakuje głębszego i krytycznego omówienia cudzych koncepcji 2) w rozprawie doktorskiej zabrakło zarysowania szerszej podstawy badawczej i metodologicznej, 3) chciałabym prosić Autorkę, aby podczas obrony rozprawy doktorskiej ustosunkowała się do zagadnienia o możliwość przywrócenia personalistycznego podejścia we współczesnym społeczeństwie konsumpcyjnym. Tutaj pojawia się pytanie, czy normę personalistyczną można uznać za zasadę działania mającą odniesienie do wszelkich sytuacji w codziennym życiu, 4) w kontekście tytułu dysertacji, mając na uwadze, że praca może zostać opublikowana, sugeruję rozważyć, czy nie byłoby dobrym rozwiązaniem wprowadzenie drobnej korekty w podtytuł. Wówczas brzmiałby on: Analiza ujęcia Karola Wojtyły – Jana Pawła II. Taki zapis świadczy, iż rozprawa traktuje o jednej osobie, a zmiana kolejności sugeruje adekwatną chronologię.

Zgłoszone uwagi, które nasunęły mi się w czasie lektury, mają na celu poprawę warsztatu naukowego Doktorantki, jak również doprecyzowanie pewnych wątków w wydaniu książkowym, aby przekaz teoretyczny stał się bardziej zrozumiały.

W podsumowaniu recenzji pragnę zauważyć, że omawiana praca, jaka wyszła spod pióra mgr Pauliny Wąż- Bigos porządkuje i syntetyzuje rozważania wokół personalizmu chrześcijańskiego. Doktorantka umiejętnie łączy szczegółowe analizy z refleksją o charakterze ogólnym, prowadząc klarowną narrację. Posiada wiedzę związaną z przedmiotem rozprawy i swobodnie porusza się w tym obszarze. Przypisy sporządzone zostały zgodnie z zasadami metodologii, zapewniają one czytelność i zdecydowany porządek. Pracę cechują spójność i właściwa kolejność prezentowanych zagadnień w poszczególnych jej częściach. Natomiast niektóre treści powtarzają się, być może spowodowane jest to zamiarem uwydatnienia istotnych aspektów analizowanej problematyki. Jednocześnie należy podkreślić, że Autorka poprawnie dokonała operacjonalizacji kluczowych pojęć oraz dobrze posługuje się źródłami literaturowymi (wydobywając z ogromnego dorobku intelektualnego Karola Wojtyły- Jana Pawła II właściwe dzieła), wykazując tym, że potrafi wybrać znaczące źródła informacji naukowej. Dzięki temu praca integruje podejście filozoficzne z wątkami socjologicznymi i pedagogicznymi. Pozostaje jedynie życzyć Autorce odważniejszego formułowania krytycznych wniosków.

Konkluzja końcowa

Jak wynika ze sformułowanych wyżej opinii częściowych rozprawa doktorska Mgr Pauliny Wąż- Bigos zatytułowana *Aktualność personalistycznego ujęcia relacji kobiety i mężczyzny we współczesnym społeczeństwie konsumpcyjnym. Analiza ujęcia Jana Pawła II i Karola Wojtyły*, przygotowana pod opieką dr hab. Joanny Mysony-Byrskiej, stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego i wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną Kandydatki w zakresie filozofii jako dyscypliny naukowej oraz potwierdza nabycie przez nią umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Stwierdzam tym samym, że rozprawa Mgr Pauliny Wąż- Bigos spełnia wymogi formalne i ustawowe stawiane pracom doktorskim, dlatego moja ocena jest pozytywna, tym samym wnioskuję do Wysokiej Rady Dyscypliny Filozofia Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II o przyjęcie pracy i dopuszczenie Mgr Pauliny Wąż- Bigos do dalszych etapów w przewodzie doktorskim.

Kraków, 21.12.2021 r.

.....
D. Gierszewski.....

Dr hab. Dorota Gierszewski